

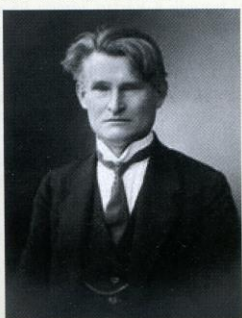
GYDYTOJO PROFESIJOS PRESTIŽAS

MEDIKŲ INDELIS Į LIETUVIŠKĄ BIBLIOGRAFIJĄ

Pasak anatomo, antropologo, VU Medicinos fakulteto dekaną prof. Gintauro Česnio, geras savo srities specialistas, profesijos meistras – svarbiausia. Tačiau specialistai neatsiranda, neprogresuoja be knygos. Negalima pamiršti, kad geras specialistas – tai tik asmenybės dalis, išprususio žmogaus dėmuo, o be knygos tapti asmenybe neįmanoma. Didelės bibliografinės kultūros, pagarbos medicinos knygai pavyzdžių turime tarp mūsų praeities kultūros veikėjų ir įžymių medikų (Sveikatos apsauga, 1983 m., Nr. 10, p. 22). Pirmuosius specialius lietuviškų medicinos publikacijų sąrašus parengė gydytojai Petras Avižonis ir Kazys Grinius.

pranešimai apie medicinos knygas ir žurnalus, kurie supažindino Lietuvos medikus su einamąja medicinos literatūra. 1929 m. žurnale išspausdintas gydytojo Juozo Bagdono sąrašas, 1937 m. Nr. 4 – pranešimai. Didesnės apimties (140 vienetų) mokslo darbų sąrašas buvo pridėtas prie gydytojo Leono Kenstavičiaus straipsnio apie kelio sąnario tuberkuliozės gydymą (Medicina, 1927, Nr. 12).

Gydytojas, bibliografas Vladas Šimkūnas žurnale „Bibliotekų darbas“ (1961 m., Nr. 9, p. 13-14) rašė, kad informacinį – bibliografinį darbą daugiausia dirbo medikai. Vieni jų talkino ir patarimais, buvo leidinių redkolegijos nariai. Tai užtikrino kvalifikuotos informacijos

Dr. Petro Avižonio sudarytam sąrašui „Medicinos ir higienos knygos“ buvo paskirtas 1909 m. „Lietuvos ūkininko“ priedo „Sveikata“ atskiras numeris (1909, Nr. 3, p. 9-13). Tais pačiais metais sąrašas išleistas ir atskiru leidiniu. Jame aptariama 41 knyga lietuvių k., išleista 1895–1909 m. Tematika plati – pradedant fiziologijos problemomis, baigiant praktiniais medicinos patarimais. Leidiniai suskirstyti į du skyrius. Pirmajame skyriuje – 22 knygos, skirtos „pradžiamokslams“, o antrajame – 19 knygų „apsišviestiesiems“ skaitytojams. Literatūra išsamiai anotuota. Autorius pataria perskaityti visas knygeles, net nurodo skaitymo seką.

Pirmasis aprėpti visą medicinos spaudą nuo XVIII a. trečiojo dešimtmečio, taip pat ir periodiką, ėmėsi daktaras Kazys Grinius, kurį prof. Vladas Žukas įvertino kaip vieną pirmųjų lietuviškos medicinos spaudos šakinės bibliografijos pradininkų Lietuvoje. Bibliografiniam sąrašui K. Grinius užregistravo 204 spaudinius (medicinos knygas, straipsnius bei periodiką) – su šaltiniais iš viso 211. Jis išskyrė keturis medicinos spaudos laikotarpius: pirmasis – nuo 1848 m. iki 1883 m., kuris „pasižymi tik dvejetainiu ir keletos straipsnių išleidimu“; antrasis – spaudos draudimo metais (1883-1904), kai jau pastebėtas spaudos padaugėjimas; trečiasis – nuo spaudos atgavimo iki Lietuvos valstybės susikūrimo (1904-1918); ketvirtasis – 1918-1921 m., kuris išsiskiria spaudinių pagausėjimu, „tik dažniausiai ne iš privačios, bet iš valstybinės iniciatyvos.“ Tematika įvairi: akių ligos, biologija, bakteriologija, infekcinės ligos, alkoholio ir rūkymo žala. Nurodomas autorius, pavadinimas, vertėjai, leidimo data ir vieta, iš ko galima sužinoti, ar knygos leistos Lietuvos teritorijoje, ar už jos ribų. Yra pagalbinė rodyklė „Autorių ir leidėjų sąrašas“. K. Griniaus darbas „Medicinos ir higienos žinių populiarizacija lietuvių tarpe. Medicinos knygų, išėjusių lietuvių kalba, sąrašas“, išspausdintas 1922 m. žurnalo „Medicina“ trijuose numeriuose, buvo išsamiausias iš iki tol epizodiškai išleistų medicinos srities bibliografijų sąrašų. Tai pirmoji retrospektyvinė medicinos literatūros rodyklė.

Iki karo specialioji medicinos bibliografija buvo renkama pavienių asmenų. Literatūros sąrašai apie XVI-XVIII a. lietuvių liaudies mediciną ir vaistinius atspausdinti Genadijaus Slonimskio veikale „Materialy po istorii mediciny v Litvie“ (Tauta ir žodis. 1928, t. 5, p. 511-561). Žurnale „Medicina“ buvo spausdinami atskirų medikų darbų sąrašai, užsienio medicinos leidinių anotacijos ir referatai,

pateikimą. Nemažai gydytojų yra dirbę bibliografais 1944 m. įkurtoje Valstybinėje mokslinėje medicinos bibliotekoje, kurios vienas iš pagrindinių uždavinių buvo tapti medicinos bibliografijos centru. Tai gydytojai Jonas Vytautas Gutauskas, Ona Vaišvilaitė-Poškienė, Valentina Žilinskienė-Lukoševičienė, Sofija Liucija Liudkevičienė, Aldona Rėkuvienė, Gintautas Česnys ir kt. Buvo organizuojami kursai bibliotekininkams, kuriuose gydytojai skaitė paskaitas medicininės terminologijos klausimais bibliotekininkams. Tokio specialistų, kalbant apie medicinos bibliografiją, gydytojų ir bibliotekų darbuotojų bendradarbiavimo dabar labai pasigendame. 1949 m. gydytoja ir bibliografė Mina Finkelšteininė sudarė pirmąjį rekomenduojamas literatūros sąrašą.

Gydytojo psichiatro, bibliografo Vlodo Šimkūno iniciatyva, 1951 m. pasirodė pirmoji šakinės bibliografijos rodyklė „Lietuvos TSR medicinos literatūra už 1945-1950 m.“, kuri vėliau išaugo į svarbiausią bibliotekos rengiamą šakinės bibliografijos leidinį „Lietuviškoji medicininė bibliografija“ (nuo t. 4 – „Lietuviškoji medicininė literatūra“). Pirmasis tomas, apimantis 1940-1957 m. literatūrą, išleistas 1959 m. Medicinos biblioteka viena pirmųjų Sovietų Sąjungoje pradėjo leisti nacionalinę medicinos bibliografiją. Pirmųjų tomų sudarytojai buvo gydytojai – bibliotekos darbuotojai Vladas Šimkūnas, Ona Vaišvilaitė. Į rodyklę įtraukta medicinos literatūra lietuvių, rusų, lenkų kalbomis, taip pat lietuvių medikų darbai, leisti Tarybų Sąjungoje, kitose to meto socialistinėse šalyse bei tų šalių medikų darbai apie Lietuvos mediciną. Nuo 1989 m. įtraukiami ir išeivijos spaudiniai. Pateiktos pagalbinės autorių pavardžių, geografinės, išradėjų, disertacijų ir kt. rodyklės. Redakcinę kolegiją sudarė gydytojai mokslininkai Vladas Kviklys, Marijonas Krikštopaitis, Vincas Lapinskas, Jonas Neniškis, Vytautas Sirvydis, Albinas Vidugiris ir kt. Iki 1992 m. išleista 11 tomų, 12-tas tomas liko rankraštyje. Užregistruota apie 68 tūkst. įrašų (knygos, straipsniai, recenzijos).

V. Šimkūnas parengė medicinos mokslų daktarų bibliografinį žodyną (darbas nebaigtas), Lietuvos medicinos mokslų kandidatų ir daktarų rodyklę, teminių bibliografijos rodyklių, rekomenduojamos literatūros sąrašų gydytojams praktikams, kursų lankytojams. Jis konsultavo mokslinių bei sveikatos priežiūros įstaigų specialistus ligų klasifikavimo, dalykinio ir kitais klausimais.

Nukelta į 15 p.

ISTORIJA IR NŪDIENA

Atkelta iš 14 p.

Bibliotekoje taip pat rengiamos atskirų medicinos sričių bibliografijos. 1960 m. išleista bibliografijos rodyklė „Komplikacijos gydant antibiotikais“ buvo populiari ir užsienyje. 1969 m. doc. Vytauto Kirsnio ir Danguolės Baronienės sudaryta rodyklė „Lietuvos kurortai“ ir kt. Dėl finansinių kliūčių „Lietuviškosios medicininės literatūros“ spausdinimas nutrūko, o kitus informacinius leidinius pakeitė elektroniniai.

Anatomas, antropologas, VU Medicinos fakulteto dekanas profesorius Gintautas Česnys yra minėjęs, kad mokslininko karjerą pradėjo bibliografija. Baigęs VU Medicinos fakultetą 1964-1965 metais (taip užfiksuota dokumentuose, bet galbūt ir ilgiau, nes jis pats rašo išdirbęs keletą metų) dirbo Valstybinėje mokslinėje medicinos bibliotekoje vyresniuoju bibliografu. Šis darbas jam padėjo susigaudyti informacijos labirintuose, suvokti bibliografijos reikšmę rengiant mokslo darbus. Vėliau profesorius prisiminė, kad bibliografinio darbo Medicinos bibliotekoje patirtis įsirėžė visam gyvenimui: „Pirmiausia nugrimzdau į spaudos pasaulį – knygų ir straipsnių okeaną, paieškų labirintus, informacinių leidinių ir katalogų vingrybes. [...] Antra, tapau pusiau profesionaliu, bet visada ištikimu bibliografu“. Bibliotekoje jis parašė pirmąjį mokslo (literatūros apžvalgos) straipsnį į žurnalą „Sveikatos apsauga“ (1965, Nr. 9).

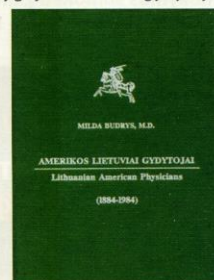
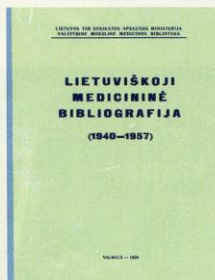

Savo darbu ir patarimais daug prisidėjo renkant medžiagą ir ją tvarkant rodyklės „Lietuviškoji medicininė bibliografija“ trečiajam tomui, buvo t. 5-11 red kolegijos narys. Su bendraautore sudarė bibliografijos rodyklę „Komplikacijos gydant antibiotikais“ (1966), buvo atsakingasis bibliografijos rodyklės „Kasos anatomija ir fiziologija“ (1972) redaktorius. Jis su profesoriumi Saleziumi Pavilioniu parengė „Lietuvos antropologijos bibliografiją, 1470-1970“. Rodyklėje – 2300 ne tik Lietuvos, bet ir užsienio antropologų publikacijų, vienu ar kitu aspektu atspindinčių Lietuvos gyventojų antropologiją. Užsikrėtęs bibliografinė „bacila“, įnikau naršyti literatūrą nuo Seniausių laikų (XVI a.) iki Naujųjų laikų. Dirbau svarbiausiose Lietuvos, Latvijos, Estijos, Maskvos bibliotekose, seniausią literatūrą tikrindavau *de visu*, netgi duodavau labai trumpą jų anotaciją, nurodydavau biblioteką ir signatūrą“. G. Česnys – vienas iš žinyno „Mūsų gydytojai“ sudarytojų.

Straipsnyje „Ugdyme savo bibliografinę kultūrą“ (Sveikatos apsauga, 1983 m., Nr. 10, p. 20-24) G. Česnys rašo: „Mėgsti knygą, daug skaitai – esi kultūringas. Tačiau retas mūsų pagalvoja, ar pakankamai efektyviai naudojasi knyga, bibliotekomis, informacijos šaltiniais, ar moka teisingai anotuoti perskaitytus spaudinius, juos dokumentuoti, ar sugeba kaupti ir tvarkyti literatūrinę medžiagą jį dominančiu mokslo, visuomenės gyvenimo, meno klausimu. [...] Bibliografinės kultūros turinį pirmiausia sudaro mokėjimas naudotis knyga, sugebėjimas iš jos gauti kuo daugiau žinių, o tam būtina nutuokti apie knygų struktūros tipus, jų pagalbinį aparatą (nuorodas, santrumpas, įvairaus pobūdžio rodykles bei vardynus), duomenų tabuliacijos ir grafinio vaizdavimo pagrindus. Visa tai – žinių apie knygą, tą didžiausią žmonijos išradimą, pradmenys. [...] Antras bibliografinės kultūros dėmuo – mokėjimas susirasti reikiamą, iš anksto žinomą leidinį. Tam būtina turėti supratimą apie bibliotekų struktūrą, jų atskirų grandžių teikiamas galimybes ir paslaugas, katalogų ir kartotekų tipus, pagaliau knygos užsakymo tvarką. [...] Dar didesnės bibliografinės kultūros reikia tada, kai tenka rinkti, kaupti literatūrą, ypač pasaulinę, koku nors svarbiu rūpimu klausimu – rengiantis pranešimui, ataskaitai, paskaitai, rašant straipsnį, įsisa-

vinant naują diagnostikos ar gydymo būdą. Tada negalima apsieiti be bendrosios ir šakinės bibliografijos, įvairių literatūros rodyklių, sąrašų, sąvadų ir kitų informacinių leidinių, be monografių ir stambesnių apžvalginių straipsnių bibliografinių nuorodų, referatyvinių žurnalų ir reikia žinoti, kur tokios pagalbos ieškoti, į ką kreiptis, nuo ko pradėti, kad darbo sąnaudos būtų kuo mažesnės. [...] Mokėjimas aprašyti literatūros šaltinius – tai dar viena bibliografinio išprusimo sudedamųjų dalių. Bet ką rašant, būtina taisyklingai nurodyti, kuo remtasi, kieno mintimis bei patyrimu naudotasi. [...] Pagaliau bibliografinė kultūra apima ir sugebėjimą tvarkyti savo asmenišią biblioteką, kaupti privatų informacijos masvą profesiniais ir kitais klausimais kataloguose, kartotekose, rodyklėse.“ Aišku, pastaruoju metu pasikeitė informacijos kaupimo specifika, bet svarbiausi jos sisteminimo kriterijai išliko.

Lietuvos išeivijos medicinos istorijos tyrinėtoja, knygų autorė ir leidinių sudarytoja, gydytoja prof. Milda Kuršaitė Budrienė (Budrys) rinko medžiagą apie Amerikos lietuvių gydytojus. 1991 m. pasirodė pirmoji prof. M. Budrienės knyga „Amerikos lietuvių gydytojų vardynas“, o po metų – kita knyga „Amerikos lietuviai gydytojai“ (1992), kurią galima laikyti pirmosios tęsinio. Leidinyje surinktos ir išsamiai pateiktos nusipelnusių visuomenės bei kultūros veikėjų gydytojų biografijos, nurodomi bibliografiniai šaltiniai. 1992 m. išspausdintas jos straipsnių rinkinys „Iš Lietuvos sveikatos apsaugos istorijos“. 1996 m. išleistoje dr. M. Budrienės knygoje „Lietuviai gydytojai šešiuose kontinentuose“ aprašyti gydytojai, dirbę Afrikoje, Azijoje, Pietų Amerikoje, Vakarų Europoje, Kanadoje bei Australijoje. Pateikiamos ne tik jų biografijos, išikūrimo aplinkybės, veikla, bet ir valstybės, kurioje jie gyveno, geografinė padėtis, gyventojų skaičius, valstybinė santvarka, sveikatos apsaugos sistema ir medicinos studijos. Gydytojų pavardės pateikiamos taip, kaip jos rašomos dokumentuose. Pavadinimai rašomi originalo kalba. 2002 m. pasirodžiusioje paskutinėje knygoje „Lietuviai gydytojai

ir mokslininkai“ aprašyti lietuviai gydytojai ir valstybės, kuriose jie dirbo: Lietuva, Jungtinės Amerikos Valstijos, Kanada, Australija, Vakarų Europos ir Pietų Amerikos valstybės. Pateikiami lietuvių gydytojų sąrašai. Pirmoji dalis baigiama skyriumi „Lietuviai gydytojai statistikoje“. Antroji dalis skirta lietuviams mokslininkams nuo XVI a. Apžvelgiamos universitetų istorijos ir jų įtaka visuomeniniam gyvenimui. Aprašomos disciplinos ir mokslininkai.

Prisiminus lietuviškosios medicininės bibliografijos istoriją galima teigti, kad ją kūrė patys medikai.

Janina Valančiūtė, Lietuvos medicinos biblioteka
Pranešimas skaitytas Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų konferencijoje „Scientia et historia – 2018“ kovo 29 d.